

OSIJEK — SREDIŠTE ZLATARSTVA SLAVONIJE U 18. STOLJEĆU

U sjeverozapadnoj Hrvatskoj postojali su u 14. i 15. stoljeću značajni centri domaćeg zlatarstva kao na pr. u Zagrebu i u Varaždinu. Za sada je teško ustanoviti kakvo je stanje na tome polju umjetničkog obrta bilo u Slavoniji u predtursko doba, tj. do polovine 16. stoljeća, a još je to manje moguće ustanoviti za vrijeme turske okupacije Slavonije.

Svakako je vrlo interesantna činjenica, da ni za vrijeme turske okupacije Slavonije ne samo da taj zanat nije odumro ili stagnirao, već se on naprotiv vrlo živo razvijao. O tome nas izvještava turski putopisac Evlija Čelebija, koji napominje da je u turskome Osijeku u 17. stoljeću bilo »čuvenih kujundžija, koji su čak imali svoju mahal.«¹

Da je zlatarski zanat doista cvao u Osijeku još za vrijeme Turaka svjedoči nam i popis osječkih zlatara i ostalih obrtnika iz 1697. godine, među kojima se spominje i osječki zlatar Đuro Stefanović, koji je po svoj prilici bio onaj majstor koji je godine 1661. izradio okove evanđelja za manastir u Pakri.²

Drugi značajan centar slavenskog zlatarstva u 18. stoljeću bila je Slavonska Požega u kojoj se taj zanat snažno razvio upravo za vrijeme turske okupacije, jer kako navodi T. Smičiklas »... nama se ipak najznačajnije čini da mala Požega (za vrijeme Turaka) ima toliko zlatara, broji ih osam. To nas spominje na lijepe one mnoge radnje, koje vidjesmo u samostanima Bosne, a naročito u Sutjeski, koje su pobožni zlatari poklonili crkvi božjoj. Opominje nas da naslutimo, da je u Slavoniji cvao taj obrt i natjecao se finoćom radnje sa sličnim filigran radnjama, sarajevskom i carigradskom. Opominje nas i na zlatne i srebrne nakite naših žena i djevojaka, koji su znali prelaziti od roda na rod.«³

Crkveno posuđe iz 17. stoljeća izuzetno je rijetko u Slavoniji, a to je uglavnom ovisilo o ekonomskoj i vjerskoj situaciji kršćanskog dijela stanovništva za vrijeme Turaka. O tome izvještava i papinski vizitator koji je u 17. stoljeću posjetio Slavoniju, te javlja o žalosnom stanju tamošnjih crkava ... koje su većim dijelom raskrite, stari zidovi bez krovova, bez oltara i slika ... kaleži su im i patene od kositra ili olova.«⁴

1. Dr Ivan Bach — Bojana Radojković, Umetnička obrada metala naroda Jugoslavije, Katalog izložbe u Muzeju primenjene umetnosti, Beograd 1956, knj. I, str. 17.

2. I. Bach — B. Radojković, o.c., str. 17.

3. Tadija Smičiklas, 200-godišnjica oslobođenja Slavonije, I. dio, Zagreb 1891, str. 31.

4. T. Smičiklas, o.c.

dr Ivo Lentić

Općinski zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb

Gemeindeamt für Denkmalschutz, Zagreb

Slika 1. CERNIK, Franjevački samostan — Srebrna ladica za tamjan (venecijanski majstor 18. stoljeća)
(Foto: Igor Nikolić)

Svakako je najvažniji i najznačajniji centar zlatarstva u Slavoniji u 18. stoljeću bio Osijek, u kome se već 1697. godine spominje nekolicina zlatara kao na pr. Marijan Bartolović, Marianus Šimunović, Matija Stipanić, Martin Suban i Đuro Stefanović.⁵ Osim spomenutih zlatara djelovali su krajem 17. i početkom 18. stoljeća u tome gradu još i slijedeći zlatari: Lucas i Germanus Aurifaber, Antonius Martinović (rodом iz Sombora, postaje 21. 8. 1712. građanin Osijek), Stjepan Martinović (postaje građanin 7. 12. 1719.), zatim Joannes Casparich, zlatar Marić, te zlatar Nessel, a 1726. godine spominje se zlatar Stephanus Jubanovich. U to vrijeme je u Gornjem gradu u Osijeku djelovao i zlatar Georgius Grassio koji se spominje 1737. g. kao i zlatar Joannes Janessich. Oko sredine stoljeća djeluju u Osijeku još slijedeći zlatari: Joannes Kuglich, Antonius Kostribovich, te Franciscus Stephanovich (rođen oko 1695), koji 1722. godine postaje osječki građanin, a od 1752. do 1755. obnaša čast gradskog načelnika, kao i Antonius Kustrovich, koji u Osijeku umire 1764. godine. U drugoj polovini 18. stoljeća nalazimo u Osijeku zlatare Blasiusa Mihaljevića (spominje se 1779. i 1783. godine), Kollarovicza (spominje se 1777. godine), kao i zlatarsku obitelj Gjanića. Prvi se od te obitelji spominje kao zlatar Petar Gjanić (rođen oko 1717., umire u Osijeku 27. 2. 1791), zatim Ivan Gjanić (rođen oko 1744., umire u Osijeku 22. 2. 1796), te Matija Gjanić (rođen oko 1775., umire u Osijeku 4. 9. 1805. godine), kao i njegov imenjak Matija Gjanić, koji kao zlatar djeluje u Osijeku još i u prvoj polovini 19. stoljeća.⁶

Radove tih osječkih zlatara nije još do danas bilo moguće identificirati, osim spomenutih srebrenih okova za evanđelje manastira u Pakri, koje je 1661. godine izradio osječki zlatar Đuro Stefanović. Na osječkom terenu sačuvani su brojni kvalitetno izrađeni predmeti crkvenog zlatarstva, koji nažalost nisu signirani majstorskim inicijalima (jer su pretežno izvedeni od neplemenitih metala) i koji predstavljaju zanimljiva djela očito domaćih slavonskih majstora, koji u oblikovanju i dekoraciji svojih rukotvorina oponašaju djela stranih, naročito bečkih zlatara kao i mađarskih zlatara hrvatskog porijekla.

Do sada je bilo moguće identificirati veoma interesantnu skupinu crkvenog zlatarstva koju je po svoj prilici izradio osječki zlatar Anton Mayr, koji je kao zlatar djelovao u osječkoj Tvrđi u drugoj polovini 18. stoljeća i umro od kapi 21. siječnja 1792. godine. Ovome majstoru bismo mogli pripisati dvije skupine crkvenog zlatarstva nastale u razdoblju od cca 1780. pa sve do 1794. godine, a označene su inicijalima »AM« pisano odvojeno i »AM« u ligaturi. Radovi iz skupine označene majstorskim inicijalima »AM« u ligaturi sačuvani su nam u župnoj crkvi sv. Ivana Nepomuka u Vinkovcima (srebrni relikvijar), u franjevačkom samostanu u Osijeku (dva srebrna kaleža iz 1780. godine i jedan srebrni ciborij), te u župnoj crkvi u Čepinu (velika srebrna i pozlaćena pokaznica).⁷ Iz druge skupine označene inicijalima »AM« pisano odvojeno, sačuvana su nam djela nađena za Slatinski Drenovac (srebrni putir iz 1785. godine),⁸ za manastir u Pakri (dva srebrna kan-

5. Ivan Bach, Zlatarstvo, Enciklopedija likovnih umjetnosti (dalje: ELU), IV, str. 636.

6. Ivo Lentić, Zlatarstvo Slavonije u 18. stoljeću — Katalog izložbe »Umjetnost 18. stoljeća u Slavoniji«, Osijek 1971, str. 32—33.

7. I. Lentić, Osječki zlatarski majstor 18. stoljeća »AM«, Osječki zbornik, br. XIV—XV, 1973—75, str. 287—297.

8. I. Bach, Zlatarstvo, o.c., ELU, IV, str. 636.

dila),⁹ zatim u župnoj crkvi sv. Ivana Nepomuka u Vinkovcima (srebrni ciborij, srebrni kalež iz 1794. g., kao i velika srebrna pozlaćena pokaznica).¹⁰

Ime tog osječkog zlatara posljednji se puta spominje u arhivskim dokumentima 9. lipnja 1796. godine i to u vezi s molbom njegove udovice Elisabethe Mayrin, koju je ona uputila virovitičkoj županiji da joj se dozvoli i nadalje voditi radnju njenog pokojnog muža aurifabra Mayra, a koju bi vodio njen kalfa Bernardo Spoljarić, jer inače nema od čega živjeti. S obzirom da u Osijeku u drugoj polovini 18. stoljeća nije postojao drugi zlatar s takvim inicijalima osim Antona Mayra, te uzevši u obzir da radovi iz druge polovine 18. stoljeća, označeni bilo majstorskim inicijalima »AM« (pisano odvojeno), bilo inicijalima »AD« (u ligaturi), pokazuju identične oblikovne, ukrasne kao i stilske karakteristike, možemo s dosta vjerojatnosti pripisati sačuvani opus od 11 komada srebrnih crkvenih predmeta osječkom zlataru Antonu Mayru.¹¹

Osječki zlatar Anton Mayr nije izrađivao samo predmete crkvenog zlatarstva, već je radio i srebrninu za dnevnu upotrebu. To nam dokazuje i račun kojeg je on podnio 4. rujna 1791. godine vlastelinu Prandau, vlasniku dvorca u Valpovu, a koji glasi:

»Račun

za jednu srebrnu kanticu za kavu i srebrnu zdelu koji zajedno važu 73 1/4 lota. Izrada po lotu srebra po 15 novčića. znosi	18 f. 18 1/4 x
za držak kantice isplaćeno je	51 x
za drške zdjele isplaćeno je	36 x
Primljenom srebru od 41 lota pridodano je još moje srebro od 32 1/4 lota, čistoće 13 lota, lot po 1 f. 12 x — iznosi	30 f. 42 x
Ukupno	58 f. 27 1/4 x

Signatum: Osijek 4. rujna 791.

Anton Mayer
Građanin i zlatar

na kraju je pripisano: u redu primljeno 58 forinte i 27 novčića.¹²

9. I. Bach — B. Radojković, o.c., str. 39, br. 140.

10. I. Lentić, Osječki zlatarski majstor 18. stoljeća »AM«, o.c., str. 287—297.

11. I. Lentić, idem, str. 295—296.

12. Ovaj podatak zahvaljujem Prof. Ladislavu Šabanu. Signatura: Historijski arhiv Slavonije, Osijek — arhiv obitelji Prandau, spisi bečkog gospodarstva i spisi vlastelinstva Valpovo, kutija: br. 597. Račun glasi:

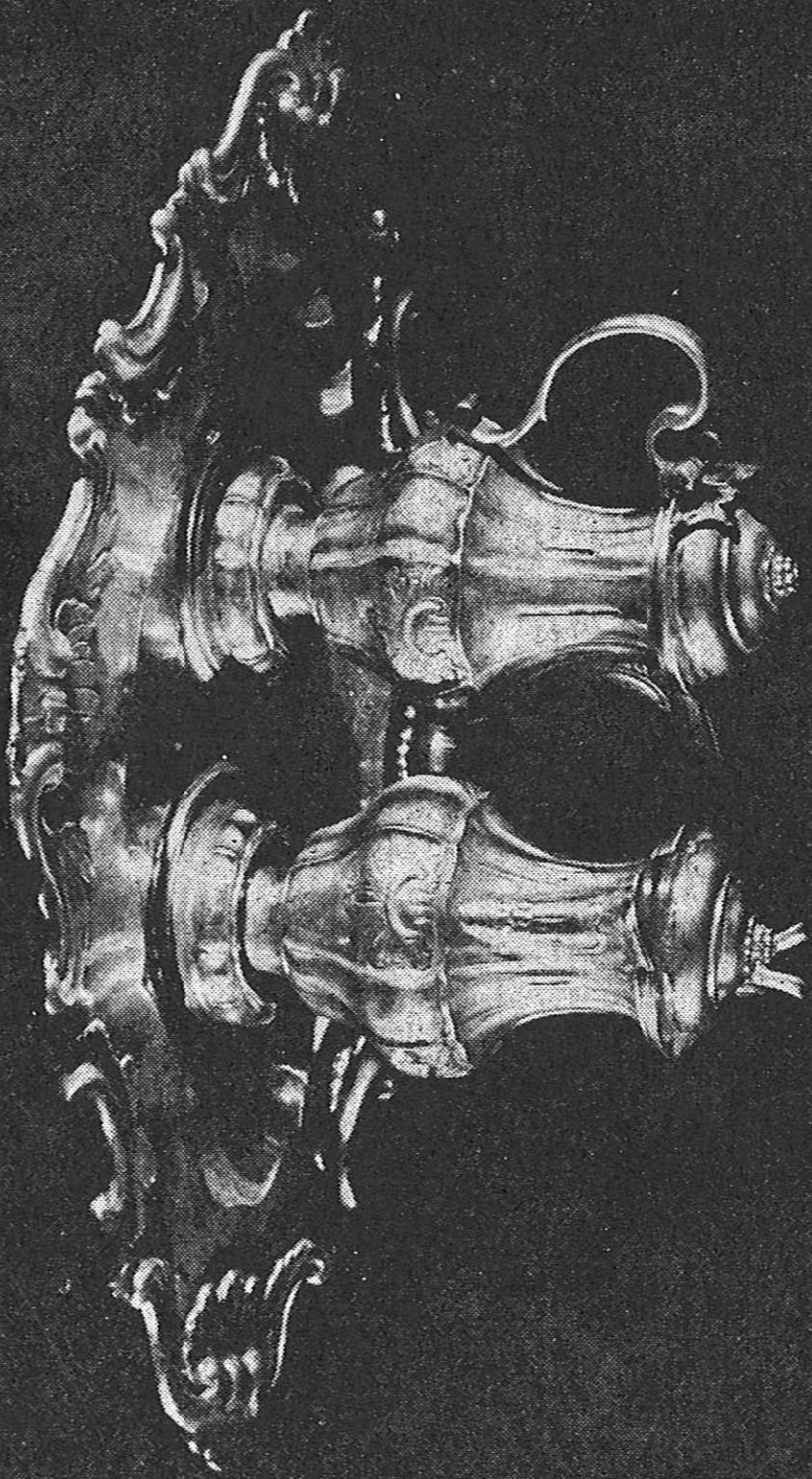
»Conto über eine Kaffe Kandel und Oberreindl, welcche wägen zusammen 73 1/4 Loth. Macherlohn für das Loth 15 x, betragt a	18 f. 18 1/4 x
Vor den Hengl zur Kandl bezahlt a	51 x
Vor die Hanhaben zur Reindl bezahlt a	36 x
Darzu gekommene Silber des Empfangs von 41 bis 73 1/4 von meinen darzugekommenen Silber 32 1/4 Loth, 13 lotige Prob das Loth 1 f. 12 x	30 f 42 x
Summa	58 f 27 1/4 x

Signatum: Essegg den 4ten September 791

Anton Mayer
bürgl. Goldschmit

na kraju zabilježimo: richtig bezahlt mit 58 f 27 x.«

Slika 2. CERNIK, Franjevački samostan — Ampulle sa pladnjem od srebra (Bečki zlatarski majstor, 1762)
(Foto: Igor Nikolić)

U drugom značajnom slavonskom zlatarskom središtu u Slavoniji 18. stoljeća, u Slavonskoj Požegi, u prvoj polovini 18. stoljeća nalazimo slijedeće zlatare: Abramčikovića¹³, Marka Aničića,¹⁴ Đuru Hunalića i Matu Ilića,¹⁵ Luku Ilića,¹⁶ zatim Jakoba Katanića i Matu Katanića,¹⁷ Miju Matkovića,¹⁸ Šimuna Sremčevića ili Srimčevića,¹⁹ te Mihajla i Nikolu Tomića i Marina Zrako.²⁰ Zlatari Slavonske Požege dobivaju svoje cehovske povlastice 1761. godine.¹²

Slavonski Brod se u pogledu zlatarstva ne može ni u kojem slučaju mjeriti sa Osijekom i Požegom. U Slavonskom Brodu djeluju u drugoj polovini 18. stoljeća zlatari Antonius Borics (koji se u popisu od 1786. godine više ne spominje u tome gradu),²² jer je bio otišao u Osijek, gdje ga već 11. ožujka 1782. godine nalazimo kao zlatara.²³ Godine 1769. spominje se kao zlatar u Brodu Ivan Ostojić,²⁴ dok je krajem 18. i u prvoj polovini 19. stoljeća djelovao kao zlatar Joseph Weiss.²⁵

Osim domaćih slavonskih zlatara nalazimo u Slavoniji u 18. stoljeću i kvalitetna djela crkvenog zlatarstva koja su izrađivali naši zlatari koji su živjeli i djelovali u Mađarskoj te podržavali vrlo tijesne veze sa svojom domovinom. Za vrijeme velikog rata između Austrije i Mletaka protiv Turske (1683—1699) prešao je brojni naš živalj i to Hrvati i Srbi u Mađarsku, a među njima je bio i velik broj zlatara. Stoga nije čudnovato da su mnogi »Hrvati djelovali zajedno sa Srbima u zlatarskom cehu osnovanom u Budimu potkraj 17. stoljeća. A već 1696. godine uživali su oni povlastice prvenstva nad ostalim zlatarskim udruženjima u Mađarskoj te su nadzirali rad osobito naših majstora koji su boravili i djelovali na novooslobođenim teritorijima. Do sredine 18. stoljeća djelovali su u tom budimskom cehu ponajviše majstori porijeklom iz jadranskih krajeva Hrvatske, iz Slavonije, Bosne, Srbije i Makedonije.²⁶ Osim u Budimu, gdje su se kao zlatari našeg porijekla isticali Martin Ljubičić i Jakob Martinović, djelovali su hrvatski zlatari također i u Pečuhu, gdje se svojim radovima istakao zlatar Šimun Radnić.²⁷

---

13. Dr Josip Buturac, Stanovništvo Slavonske Požege i okolice 1700—1950, Zbornik za narodni život i običaje, knj. 43, 1967, str. 234

14. J. Buturac, o.c., str. 234 — J. Kempf, o.c., str. 455 — I. Bach, Zlatarstvo, ELU, str. 636.

15. I. Bach, Zlatarstvo, ELU, str. 636.

16. J. Buturac, o.c., str. 238.

17. J. Buturac, o.c., str. 238.

18. I. Bach, Zlatarstvo, ELU, o.c., str. 636.

19. J. Buturac, o.c., str. 243 — J. Kempf, o.c., str. 455 — I. Bach, Zlatarstvo, ELU, o.c., str. 636.

20. J. Buturac, o.c., str. 244 — J. Kempf, o.c., str. 455 — I. Bach, Zlatarstvo, ELU, o.c., str. 636.

21. Josip Langhammer, Požeški cehovi, Vjesnik Historijskog arhiva i Muzeja Požeške kotline, br. 1, str. 29—30.

22. Marija Šercer, Cehovska organizacija u Brodu, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske (dalje: Vijesti), br. 4/1969, str. 22—24.

23. Ivo Dentić, Zlatarstvo 18. stoljeća u Slavoniji, o.c., str. 35.

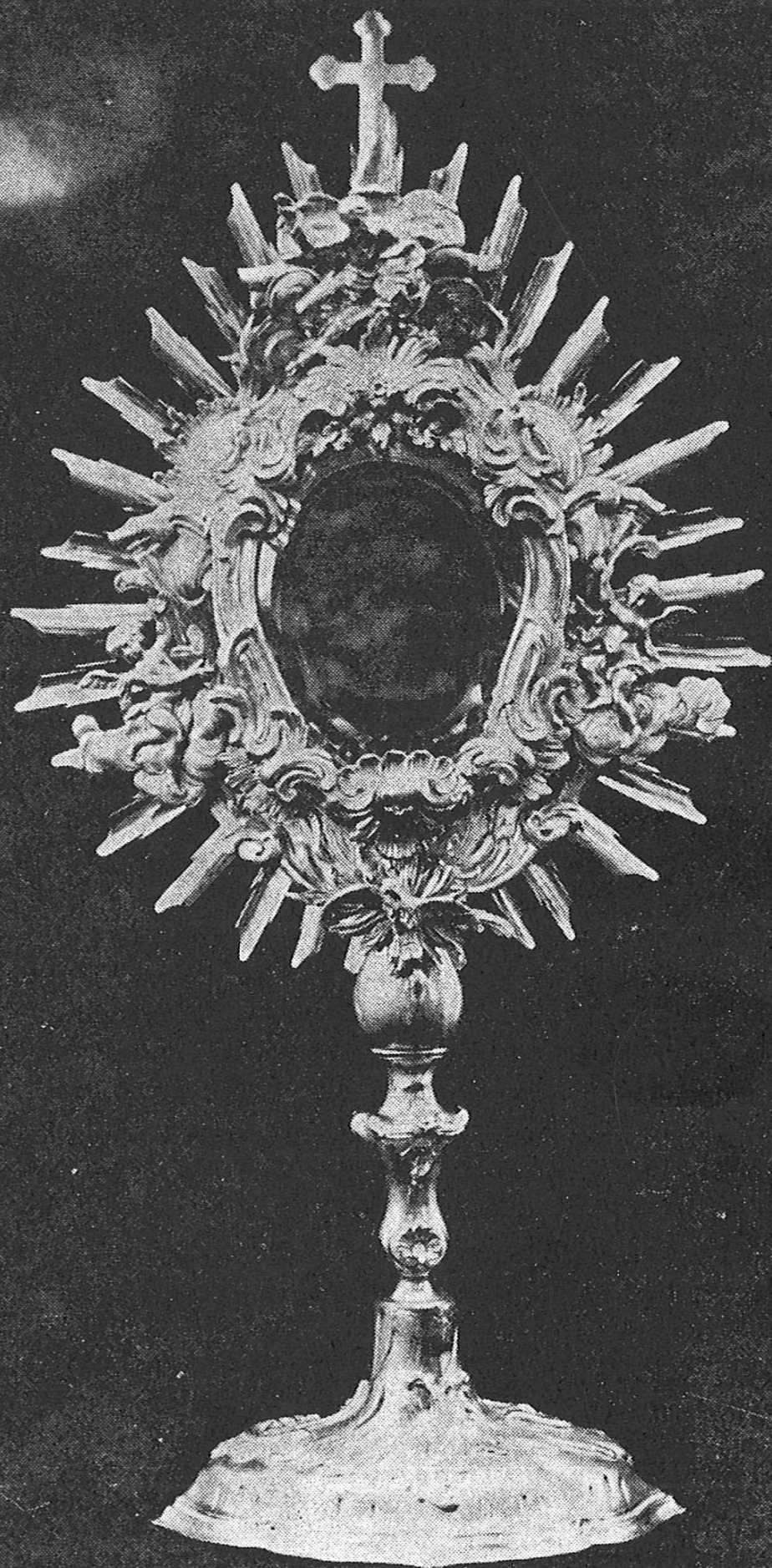
24. Marija Šercer, o.c., str. 22—24.

25. I. Lentić, Zlatarstvo 18. stoljeća u Slavoniji, o.c., str. 35.

26. I. Bach, Zlatarstvo, ELU, o.c., str. 636 — I. Bach — B. Radojković, o.c., str. 17—18.

27. I. Bach, Zlatarstvo, ELU, o.c., str. 636.

Slika 3. FERIČANCI, župna crkva — Pokaznica od pozlaćena bakra
(Foto: Igor Nikolić)

Najdirektnije veze između zlatara našeg porijekla, koji su djelovali u Mađarskoj u 18. stoljeću i Slavonije dokazuju nam sačuvani radovi budimskog zlatara našeg porijekla Martina Ljubičića u Slavoniji. Martin Ljubičić imao je među svojim pomoćnicima i brojne naše ljude kao na pr. Josipa Randića, Matiju Stefanovića, Stjepana Kostića, Tomu Minaševića, Ivana Radnića, Tomu Devića kao i svog vlastitog sina Imru (Mirka) Ljubičića.²⁸ Od Martina Ljubičića sačuvan nam je bakreni pozlaćeni kalež načinjen za franjevački samostan u Đakovu (u 19. stoljeću prenesen u Slavonski Brod) godine 1763., koji se danas čuva u franjevačkom samostanu u Slavonskom Brodu,²⁹ kao i signirani i datirani kalež iz 1766. godine, izrađen za franjevački samostan u Slavonskoj Požegi.³⁰

Osim domaćih zlatara bavili su se izrađivanjem crkvenog posuđa od neplemenitih metala (mjedi i pozlaćena odnosno posrebrena bakra) u Slavoniji 18. stoljeća još i pojasari ili auricalcarii odnosno Girtleri (Gürtler). U Slavoniji u 18. stoljeću još ne nailazimo na diferencijaciju naziva »zlatar« ili »kujundžija« te »pojasar« odnosno »auricarcarius ili Girtler«, već do toga dolazi tek početkom 19. stoljeća, kada se izričito navodi kod pojedinog majstora da li je bio zlatar ili pojasar.³¹ Početkom 19. stoljeća djeluje u Osijeku pojasar Sebastijan Vagner,³² a 30-tih godina toga stoljeća javlja se i pojasar Joannes Vagner. Osim spomenutih djelovali su u Osijeku kao pojasari još i Mihajlo Borić, Ivan Mayer, Benedikt May i Teodor Koisz.³³

Nakon oslobođenja Slavonije od Turaka obnavljaju se zapuštene i polupropale franjevačke i isusovačke crkve, izgrađuju se novi i veliki samostanski kompleksi kao i brojne nove župne crkve. Staro crkveno posuđe bilo je ili opljačkano ili je propalo i nestalo u ratnom vihoru, te se logično nametnula potreba za nabavom novih crkvenih utensilija za katoličke i pravoslavne crkve u Slavoniji.

Većina tog sačuvanog crkvenog posuđa izrađeno je od neplemenitih metala, te nije označeno majstorskim inicijalima. Iako ti kaleži, pokaznice, ciboriji, kanonske table, relikvijari, pacifikali i oltarski svijećnjaci najčešće nisu bili izrađeni od plemenitih metala, ipak se oni u svojim stilskim karakteristikama, oblikovanju i dekoraciji ne razlikuju od onih izrađenih od srebra, te predstavljaju vrlo interesantna i kvalitetna djela domaćih slavonskih zlatara kao i pojasara 18. stoljeća.

Osim spomenutih domaćih slavonskih zlatara kao i zlatara našeg porijekla koji su živjeli i djelovali u Mađarskoj, nalazimo u sakralnim objektima diljem Slavonije i na izuzetno vrijedna djela stranih, naročito augsburških i bečkih majstora, ali također i na pojavu radova venecijanskih zlatara.

Radovi augsburških zlatara javljaju se u sakralnim objektima Slavonije ponajviše do polovine 18. stoljeća, a nalazimo ih u franjevačkim samostanskim crkva-

28. P. Brestyanszky Ilona, *A Pesti-Budai ötvösseg*, Budapest 1977, str. 193—194.

29. Ivan Bach, *Prilozi poznavanju zlatarskih radova u Hrvatskoj*, *Peristil*, br. 4, 1961, str. 93—96.

30. Ivo Lentić, *Kalež Martina Ljubičića u Franjevačkom samostanu u Slavonskoj Požegi*, *Vijesti*, br. 5/1970, str. 11—12.

31. Ivo Lentić, *Prilog istraživanju osječkih pojasara s kraja 18. i početka 19. stoljeća*, *Vijesti*, br. 1/1973, str. 21—26.

32. I. Lentić, *ibidem*, str. 23—24.

33. I. Lentić, *ibidem*, str. 23.

Slika 4. OSIJEK, Franjevački samostan — Srebrna pokaznica (rad bečkog zlatarskog majstora Josepha Mosera iz 1776) (Foto: Igor Nikolić)

ma kao i u župnim crkvama.³⁴

Radovi bečkih zlatara javljaju se u sakralnim objektima Slavonije već u početku 18. stoljeća, ali su najbrojniji iz druge polovine 18. stoljeća.³⁵ Među radovima tih bečkih majstora nalazimo i djela izuzetne kvalitete, među kojima se ističu radovi jednog od najznačajnijih bečkih zlatara 18. stoljeća, Josepha Mosera.³⁶ Kod nekih vrlo kvalitetnih radova bečkih zlatara sačuvanih u sakralnim objektima Slavonije nije za sada bilo moguće na temelju stručne literature ustanoviti imena majstora koji su ih izradili, iako su svi ti predmeti jasno obilježeni žigom mjesnog pregleda grada Beča, godinom izrade i majstorskim inicijalima. Međutim, »iako su nam sačuvana u arhivskim podacima imena velikog broja bečkih zlatara (više od 100 u 18. stoljeću) sačuvano je u Austriji od toga vrlo malo. Teška vremena Napoleonovih ratova (1809) decimirala su barokne srebrnarske predmete, naročito profane, te je samo u teško pristupačnim objektima ili naročito dragocijeno crkveno posuđe u crkvama i samostanima ostalo pošteđeno.«³⁷

Mnogo rjeđe nalazimo u Slavoniji radove venecijanskih zlatara iz 18. stoljeća, a i ti su uglavnom ograničeni samo na franjevačke samostane, koji su imali stalne veze sa svojim samostanima u Dalmaciji i Bosni, gdje ovakove tipove kaleža vrlo često nalazimo. Međutim, ovakvi su kaleži venecijanske provenijencije mogli biti i direktno importirani u Slavoniju u 18. stoljeću, jer su franjevci i sami dolazili u direktan kontakt sa talijanskim zlatarima već u 17. stoljeću. Tako su se već u 17. stoljeću za školovanje podmladka »brinuli fratri i sveta stolica, da dostigne što više mladića svoje obrazovanje u stranim zavodima. Tako je u Loretu svaka od naših »ilirskih« biskupija mogla dati izučavati po jednog mladića, pa tako i zemlje između Save i Drave jednoga. Međutim, sami franjevci šalju svoju braću u Italiju . . .« i to najčešće u Padovu i Bolognu.³⁸

U Franjevačkom samostanu u Slavonskom Brodu nalazimo na pr. srebrni kalež sa žigom Venecije i natpisom »F. Michael Selacic F. F.«³⁹

Na temelju istraživanja slavonskog zlatarstva 18. stoljeća možemo zaključiti da zlatarstvo, za razliku od slikarstva, kiparstva i arhitekture, nije za vrijeme turske okupacije stagniralo u Slavoniji, već da je ono, naprotiv, bilo veoma živo i razgranato, kao što nam to dokazuju brojni arhivski podaci o zlatarima s kraja 17. stoljeća. Snagu i značenje slavonskog zlatarstva potvrđuje nam i činjenica da su zla-

34. Ivan Bach, Radovi augsburških zlatara Gottlieba Menzela i Johanna Menzela u biskupskom domu u Đakovu, Peristil, br. 3, 1960, str. 59—62.

Ivan Bach, Poznavanje zlatarskih radova u Hrvatskoj, Peristil, br. 4, 1961, str. 93.

Ivo Lentić, Dva rada augsburškog zlatara Johanna Zeckela iz početka 18. stoljeća u Senju i u Osijeku, Senjski zbornik, br. 4, 1970, str. 277.

Ivo Lentić, Nekoliko radova augsburških zlatara u Hrvatskoj, Vijesti, br. 3/1971, str. 27—32.

35. I. Lentić, Zlatarstvo u Slavoniji 18. stoljeća, o.c., str. 36—37.

36. I. Lentić, Nekoliko radova bečkih zlatara 18. stoljeća u Osijeku i Aljmašu, Peristil, br. 12—12, 1969—70, str. 136—138.

37. Grimschitz-Feuchtmüller-Mrazek, Barok in Oesterreich, Wien 1962, str. 85.

38. T. Smičiklas, o.c., str. 99—100.

39. I. Lentić, Zlatarstvo u Slavoniji 18. stoljeća, o.c., str. 36.

Slika 5. OSIJEK, Franjevački samostan — Srebrni kalež (rad osječkog zlatara Antona Mayra iz 1780) (Foto: Igor Nikolić)

tari »iz Slavonije uz ostale zlatare iz jadranskih krajeva Hrvatske, zatim Srbije, Bosne i Makedonije«⁴⁰ mogli tako snažno da razviju svoju zlatarsku djelatnost u Mađarskoj već potkraj 17. stoljeća, gdje su već 1696. godine uživali povlastice prvenstva nad ostalim zlatarskim udruženjima u Mađarskoj.

Stoga se kvantiteta i kvaliteta sačuvanog zlatarstva u sakralnim objektima Slavonije (iako najčešće nije signirano, predstavlja zacijelo radove slavonskih domaćih zlatara) ne može objasniti bez postojanja jedne jake tradicije u najjačim centrima slavonskog zlatarstva, tj. u Osijeku i u Slavonskoj Požegi. U tome smislu je zanimljiv i podatak kojeg nam donosi u svojoj monografiji o Požegi Julije Kempf »... i nikad kasnije ne mogosmo naći u Požegi toliko obrtnika te struke. No zlatari se nijesu samo brinuli za srebrne i zlatne naušnice, narukvice i prstenje, lančiće i kopče svake vrste, već su im i kršćanske crkve otvarale vrata velike zarade. Pored toga je i susjedna Bosna jako pogodovala ovome obrtu s obzirom na domaće kućne rukotvorine u čemu i danas prednjači u mnogim krajevima. Staro kovno pokućstvo, crkveni svjećnjaci, raspela, kaleži i umjetnički izrađeni kandelabri, što se danas kao amanet čuvaju u pojedinim župnim i samostanskim crkvama, rječito zbore o umjetničkom shvaćanju i vještini tadašnjih obrtnika te struke. Sve su to mukotrpní radovi naših domaćih zlatara i srebrnara 17. i 18. stoljeća.«⁴¹

Osim utjecaja i međusobnih kontakata između domaćih slavonskih majstora i zlatara našeg porijekla iz Mađarske, nalazimo u 18. stoljeću u Slavoniji i snažan utjecaj stranih, naročito bečkih majstora, na formaciju i rad domaćih slavonskih majstora. Taj se bečki utjecaj ne očituje samo u više ili manje kvalitetnoj primjeni oblika, stila i dekoracija suvremenog bečkog zlatarstva koju primjećujemo na većinom nesigniranim djelima domaćih slavonskih majstora, već i kod radova rijetkih do sada identificiranih zlatara. Tako se na pr. osječki zlatar Anton Mayr očigledno inspirirao kod izrade svog srebrnog ciborija za župnu crkvu sv. Ivana Nepomuka u Vinkovcima srebrnim kaležem Josepha Mosera iz 1777. godine iz crkve BD Marije u Aljmašu, a prilikom izrade svoje velike srebrne i pozlaćene pokaznice izrađene također za župnu crkvu u Vinkovcima, gotovo doslovce preuzima kompozicijske, dekorativne i stilske elemente (na nešto nižoj ljestvici kvalitete) velike srebrne i pozlaćene monstrance Josepha Mosera iz 1776. godine, koja se čuva u Franjevačkom samostanu u Osijeku.⁴²

Prema dosadašnjim istraživanjima slavonskog zlatarstva u 18. stoljeću, možemo konstatirati da se predmeti crkvenog zlatarstva u Slavoniji uklapaju svojim stilom, oblicima i dekoracijom u tipologiju zlatarske proizvodnje predmeta za crkvenu upotrebu kakvu nalazimo i u ostalim dijelovima monarhije u 18. stoljeću.

Prema tome se crkveno zlatarstvo 18. stoljeća u Slavoniji ne razlikuje ni od sakralnog zlatarstva u ostaloj kontinentalnoj Hrvatskoj. Upada u oči činjenica, da su u Slavoniji 18. stoljeća bili brojni majstori domaćeg porijekla, a ne udomaćeni strani majstori kao što je to bio slučaj u Varaždinu.

40. I. Bach — B. Radojković, o.c., str. 17—18.

41. J. Kempf, o.c., str. 455.

42. Ivo Lentić, Osječki zlatarski majstor 18. st. »AM«, o.c., str. 288, repr. 1 — str. 290, repr. 3 — str. 289, repr. 4, str. 291.

Ovaj letimičan pregled situacije, stanja kao i kvalitete sačuvanog sakralnog zlatarstva u Slavoniji iz 18. stoljeća, predstavlja samo prvi korak daljnjem sistematskom znanstvenom istraživanju te izuzetno vrijedne i zanimljive kulturne baštine Slavonije, jer će tek nakon takvog pristupa biti moguće ukazati kao i pravilno vrednovati značajnu ulogu kao i vrijednost slavonskog zlatarstva i slavonskih zlatarskih središta (Osijeka i Požege) u sintezi i valorizaciji zlatarstva Hrvatske u cjelini.

Ivo Lentić

OSIJEK — ZENTRUM DES GOLDSCHMIEDEHANDWERKERS IN SLAVONIEN IM 18. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Die bedeutendsten Mittelpunkte des Goldschmiedehandwerks in Slavonien im 18. Jh. waren Osijek und Slavonska Požega, wo dieses künstlerische Gewerbe auch während der Türkenherrschaft blühte.

Aus Archivangaben erfahren wir, dass in Osijek und Slavonska Požega am Ende des 17. und Anfang des 18. Jhs. mehrere Goldschmiede tätig waren. Leider sind die meisten Werke dieser einheimischen Goldschmiede noch immer nicht identifiziert worden, ausser den Werken der Osijeker Meister Gjuro Stepanović¹ und Anton Mayr.² Eine Gruppe von 11 Arbeiten aus Silber aus der zweiten Hälfte des 18. Jhs. des Osijeker Meisters Anton Mayr, signiert mit den Meisterinizialen »AM« (in Ligatur, beziehungsweise mit »AM« getrennt geschrieben) ist uns im Franziskanerkloster in Osijek, in den Pfarrkirchen von Vinkovci und Čepin, wie auch die Arbeiten für die orthodoxen Klöster von Slatinski Drenovac und Pakra, erhalten geblieben.

Neben den Arbeiten einheimischer slavonischer Goldschmiede sind uns auch wertvolle Gegenstände der kirchlichen Goldschmiedekunst von kroatischen Goldarbeitern, die in Ungarn lebten und wirkten, erhalten geblieben. Diese Goldschmiede übten einen sehr grossen Einfluss auf die Entwicklung der Goldschmiedekunst

1. Ivan Bach — Bojana Radojković, Umetnička obrada metala naroda Jugoslavije (Die künstlerische Bearbeitung des Metalls der Völker Jugoslaviens, Beograd, 1956, I, S. 17.
2. Ivo Lentić, Osječki zlatarski majstor 18. stoljeća »AM« (Der Osijeker Goldschmied aus dem 18. Jh. »AM«) — Osječki zbornik, No. XIV—XV, Osijek 1973—75, S. 287—297.

in Slavonien im 18. Jh. aus (Martin Ljubičić).³

Ausser den Einflüssen kroatischer Goldschmiede aus Ungarn (Buda und Pecs) finden wir in Slavonien im 18. Jh. auch einen bedeutenden Einfluss fremder Meister (Venezianer, Augsburger und Wiener Goldschmiede). Die Arbeiten der venezianischen Meister sind insbesondere auf die slavonischen Franziskanerklöster beschränkt, und die Werke der Augsburger Meister sind besonders häufig bis zur Mitte des 18. Jhs. vertreten. Jedenfalls war der Einfluss der österreichischen Goldschmiede auf die Entwicklung der Goldschmiedekunst in Slavonien im 18. Jh. vorherrschend. So inspirierte sich z.B. der Osijeker Goldschmied Anton Mayr bei seinem silbernen Ciborium für die Pfarrkirche in Vinkovci mit dem silbernen Kelch Joseph Mosers (1777) in der Pfarrkirche in Aljmaš, und bei seiner grossen Monstranz für die Pfarrkirche in Vinkovci mit der silbernen Monstranz aus dem Jahre 1776. von Joseph Moser in der Franziskanerkirche in Osijek.⁴

Sehr viele Arbeiten für den kirchlichen Gebrauch in Slavonien wurden auch aus versilbertem und vergoldetem Messing und Kupfer hergestellt. Dieses Geschirr wurde ausser von Goldschmieden auch von einheimischen Gürtlern angefertigt, und stand in seiner Aussarbeitung, Dekoration und Geschmack dem Gegenständen aus Silber nicht nach.⁵

Die Goldschmiedekunst und das Metallgiesserhandwerk Slavoniens im 18. Jh. gliedern sich durch ihre Formen und Stileigenheiten in die Typologie und den Formenschatz des 18. Jhs. ein, die auch den anderen Teilen der Monarchie eigen waren, und unterscheiden sich nur unbedeutend von den Goldschmiewerken aus dem angrenzenden Kroatien im 18. Jh.

---

3. Ivan Bach, Prilozi poznavanju zlatarskih radova u Hrvatskoj (Beitrag zur Forschung der Goldschmiedewerke in Kroatien) — Peristil, no. 5, Zagreb 1961, S. 93—96.

Ivo Lentić, Kalež Martina Ljubičića u Franjevačkom samostanu u Slavonskoj Požegi (Kelch des Martin Ljubičić im Franziskanerkloster in Slavonska Požega) — Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, no. 5, Zagreb 1970, S. 11—12.

4. Ivo Lentić, Der Osijeker Goldschmied aus dem 18. Jh. »AM«, o.c., S. 288—291.

5. Ivo Lentić, Prilog istraživanju osječkih pojasara s kraja 18. i početka 19. stoljeća (Beitrag zur Forschung der Osijeker Gürtler vom Ende des 18. und Anfang des 19. Jhs.) — Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, no. -, Zagreb 1973, S. 21—26.